

A SZÉPSÉG ÉS A VÁROS EGYES VONÁSAI

THE BEAUTY OF THE CITY

SZERZŐ/BY:
KÖRMENDY IMRE

A város szépségét sokan, sokféleképp keresték és kutatták, többféle dologban vélték és vélik felfedezni. Van, aki számára a geometriai rend vagy éppen a látzólagos vagy tényleges szabálytalanság, rendezetlenség adja a város „szépségét”, mások az egyedi épületek, részletek művességében, egyediségében, művészeti és történeti értékében látják, van, aki a színek, az anyagok, a tornyok, a tetők, az oromfalak által talál rá a szépre. Tudós elmék kutatták az összefüggéseket. Kik a nagy akciókban – sugárutakban, körutakban, építészeti együttesekben, parkokban, attrakciókban – lelik örömeiket, kik a kicsiny dolgokban – a csámpásságokban, egy-egy finom részletben, az emlékhelyekben – érik tetten (vélik tetten érní) a hely szellemét, vonzó voltát; van, ki a feszességre, a szűk utcákra, mások a tágasságra, a nyugodt térrányokra, ki a magasba törésre, ki az elnyújtózásra, ki a teljesen művi, ember alkotta környezetre, ki meg a természeti környezetbe simuló, szinte abban elvesző, megbúvó településre esküszik.

Az utóbbi években Pesten új jelenségként tűnt fel a romkocsmák világa. Elsősorban a fiatalok közt népszerű, s immár szakdolgozat tárgyát is képezi.¹ Az első gondolat könnyen besorolja (beskatulyázza?) e jelenséget az ifjúkor bolondságai (Juventus ventus.), útkezesései, lázadásai közé (az épített környezet rendje a fennálló társadalmi rendet, a felnőttek világát jelképezi, amiben nekik még nincs helyük, nem találják azt, vagy a nekik szánt szerep

nem elégíti ki vágyaikat, nincs összhangban önértékelésükkel, vagy más tényezők: divat, nosztalgia, ...), de kicsit mélyebbre ásva a gondolatokban, írásokban érdekes felfedezést tehetünk.

Weöres Sándor: Beszélgetés a szépségről c. írásában² például ez olvasható:

„Illés Árpád festő barátomtól hallottam:

– A természetben nincs semmi ízléstelen. Sőt: még az emberi ízléstelenséget is helyre-javítja. Nézz meg egy villamoskocsit: sárgára kent, otromba skatulya. De ha a hegyről nézed a várost, a színek egymáshoz illeszkednek és a mozgó kis sárga villamosok is gazdagítják a látványt. Vagy vegyél egy ronda csillárt, amilyet a legtöbb polgári lakásban láthatsz: vidd ki az erdőbe, ásd el a földbe a gyökerek közé, menj érte néhány hónap múlva és meglátod, hogy a természet megszépíti, amennyire csak lehet.³

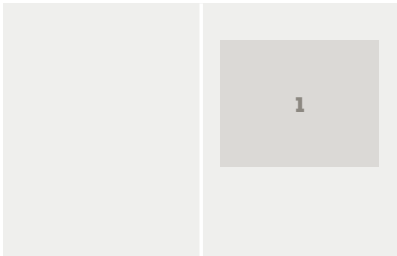
Tőle és más festőktől hallottam ezt is:

– Érdeemes szemlélgetni a nyirkos, romló falakon alakuló foltokat, repedéseket. Szébb rajzok, szébb színcsoportok nincsenek sehol. A foltok tömör, vagy szétkuszálódó formái, a repedések vaskos, vagy ezer-szálkájú vonalai oly teljes harmóniájúak, amit az emberi művészet csak a legtisztább korszakaiban ér utól. S a legtöbb-változatú

¹ Czeicz Zsuzsa Borbála: *Belső-Erzsébetváros és a romkocsmák*, BCE Tájékoztatói Kar, 2012.dec.

² in.: Weöres Sándor: *A teljesség felé*, Tericum, 2000, 2009. A Kiadó a költőnek az elfogadott helyesírástól eltérő írásmódját vette át, úgy közölte az írásokat, költeményeket; ezért itt is ekként idézzük.

³ Karel Schulz: *Kőbe zárt fájdalom* c. könyvében az ifjú Michelangelóval kapcsolatban írja le a már akkor alkalmazott metódust (hacsak nem az írói munka vetíti vissza a módszert az időben): a görög és római régészeti kincsek kereslete idején a friss faragványt ásták el, hogy értékes „régiségként” találják meg nem sokára. Corvina Kiadó, Budapest, 1976., KUK Kiadó, Budapest, 2008.

1. kép/pict.:
 Felújított és kopott
 épület egy portugál
 kisváros, Viseu
 történelmi
 belvárosában

FORRÁS / SOURCE:
 (KÖRMENDY PÁL
 FELVÉTELE)

The beauty of the city was studied many times in many ways, and was thought to be discovered in several forms. The beauty of the city is geometric order for some, or else the apparent or actual disorder, irregularity. Some people recognize the artistic, unique, historic value of individual buildings and details; others see the beauty of colours, materials, turrets, roofs or pediments. Several scholars studied the interrelations. Some get pleasure from great projects like avenues, boulevards, architectural ensembles, parks and attractions, others

discover or tend to discover the local spirit and attraction in small aspects like a fine detail or a crooked solution or else a memorial site. Some prefer tightness, narrow streets; others give preference to spaciousness and placid spatial proportions, high elevations or extensions. Some are convinced about the beauty of artificial, manmade environments, others celebrate the towns adjusted, lost or hidden in the natural environment.

Recently a new phenomenon emerged in Pest, the world of ruin pubs ("romkocsma"). It is popular mainly

színnek, a szürkének zöldes, kékes, sárgás árnyalatai, vörösek, tompa-zöldek, rozsdaszínek, mindig egyszerű és hatalmas harmóniában. De az emberi szem vásári lim-lomhoz szokott és nehezen igazodik az isteniszéphez.”

Lehet, hogy a természet egy másik varázslata az épületek benövése, a burkolatok repedéseiben előtörő élet mennyi jele hasonlóan működik (csak egyszerűbben fedezzük fel szépségét és szépségnövelő hatását)? A repkény – ha nem tervezett tartószerkezeten nő, akkor a maga törvénye szerint alakítja a „burkolt”, takart felület kontúrját és kiterjedését.

Aztán tovább pergeted a könyvek lapjait, s szemedbe ötlük egy másik költő úti jegyzete. Pilinszky János többek között ezt írja Dubrovnikban járva, Egy város ürügyén c. remekében:

„Dubrovnik lakóházai olyan fehér kőből épültek, ami édestestvére lehetne a legfehérebb márványnak. Eső, szél, idő e fehér követ lassan viaszsimára koptatta, s oly olvadékony felületeket varázsolt a falakra, mint csak az emberi bőr egy-egy tündöklő gyermekarcra, csodálatos aggastyánkézre.”⁴

Az antropomorf megközelítés – az épített világban keresni az emberi párhuzamokat – erőteljes jelenléte miatt érdemes az emberi szépségről alkotott művek területére is kitekintenünk. Chiara Lubich, a XX. század jelentős személyisége így ír: „Szemünk talán nincs hozzászokva ahhoz, hogy meglássa a szépet, vagy az emberi életnek sokszor csak a természetes szépségét látja, mivel csiszolatlan a lelkünk. De vajon mi szebb Isten szemében: a gyermek, akinek ártatlan tekintete úgy ragyog, olyan élő, mint maga a természet; vagy a fiatal leány, akinek ifjúsága úgy tündököl, mint az éppen szirmát bontogató virág frissessége; vagy a ráncos arcú, fehér hajjú, hajlott hátú agg, aki magatehetetlenül talán már csak a halált várja? [...]

Különböző szépségek ezek. Egyik szebb, mint a másik. S az utolsó a legszebb. [...] a ráncokat, amelyek barázdákat szántanak az öregek homlokára; a görnyedt tartást, a reszketeg mozdulatokat; a szavakat, amelyekből élettapasztalat és bölcsesség árad; szelíd, egyszerre gyermeki és asszonyi tekintet: olyan szépség ez, amelyet nem ismerünk.”⁵

Ha e sorokat végiggondoljuk, talán közelebb jutunk annak megértéséhez, hogy miért vonzóak sokak számára a régi házak, utcák, városnegyedek. Ezekhez az öregekhez hasonlítanak, akik tele vannak tapasztalattal, az ebből fakadó bölcsességgel, és akiknek rengeteg mesélvonaljuk van a történelemről, az elmúlt időkről, s megsejdtít nekünk, honnan is jövünk, mire építünk.

„A becsületesen megkopott lépcsők, a keresetlenül lötyögő kilincsek s bent az épületben a vastag, igazmondó oszlopok hatással vannak a belépőre” – írja Illyés Gyula a francia Nemzetgyűlés épületéről,⁶ de szavai hétköznapi épületekre, sőt városrészekre is érvényesek/lehetnek.

Weöres így közelíti ugyanazt a dolgot Ifjak és vének szépsége c. írásában:

„Az ifjú arc, váltakozó vidám és szomorú tündéréivel: mozgalmas, szikrázó, örvénylő, csábító szépség. Az öreg arc, szilárd formáival, a ráncok egyenletes hálózatával: nem csábító, önmagában-való, fenséges, nyugodt szépség. A mai embert az érzékiség rángatja, csak a csábító-szépet ismeri s az öreg arc hatalmas szépségéhez kevésnek van szeme. S többnyire el is rútítják ifjú arcukat, nemiségük plakátját formálják belőle; s elrútítják öreg arcukat is, mert a fiatalság nyomorúságos roncsát őrizgetik rajta.”⁷

Korunk építészetére és a városok öreg házaira, valamint azok megítélésére gyakran e sorok igen érvényesek. Az új házakon természetesen nem

4 Kosztolányi Dezső: Szépség és rútság c. karcolatában érdekes módon emeli ki e jeleség másik „oldalát”, amikor hölgyek épp eltakarják természetadta vonásait. „Azt hallom, hogy ez a sok kence az arcról előbb-utóbb el fog tűnni, mert a festői világszemlélet után a szobrászati-tiba jutunk, s akkor mindenki rútinak tartja azt, ami csakugyan rút is. Egyelőre azonban ezek a „szépségek” uralkodnak, ezek a szabályosan virító szájak, ezek a szabályosan fésült hajjak, ezek a szabályosan nyírt körmök, melyekben oly kevés a meglepetés, mint a szabályosan kattogó, rossz versekben. Lasanként rajtakapjuk magunkat, hogy láttukra egy láztól cserepes, halvány ajakról álmodozunk, melynek kesernyés szomorúságában valami egyéni bánat is van, s gyönyörködünk még a szakácsné izzadt arcában vagy a pesztonka furcsa kontyában is. A szépségnek ebben az unalmas falanszterében, mely maga a rútság, inkább beleszeretünk a gubancos és mosatlan hajba, a szeplőbe és a kancsalságba, mint beléjük.” Pesti Hírlap, 1934. július 22. In: Kosztolányi Dezső: Sötét bújócska, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

5 In.: Hermann Schäfers (szerk.): És múltak az évek... - az élet íze, az időskor bölcsessége. Új Város, Kék Világ Alapítvány, Bp. 1984, 1999. In.: Chara Lubich: Elmélkedések, Új Város, Budapest, 2008.

6 Illyés Gyula: A képviselőházban. In.: Regények II. 734-735. lap, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

7 In.: Weöres Sándor: A teljesség felé

among young people; has even become the theme of a university thesis.¹ At first one easily classifies this phenomenon as a frolic of the youth (*Juventus ventus*), a way of quest and revolt. (The ordered built environment symbolizes for them the social order, where they do not have a place, or they do not find it, where the role allotted for them does not meet their expectations, does not harmonize with their self evaluation. Or else it may just be a fashion, nostalgia...). However, if one tries to go deeper into thoughts and literature, one may attain interesting discoveries.

In Sándor Weöres' *Talks on beauty*² one can read for instance:

„My friend, the painter
Árpád Illés told me once:

–There is nothing distasteful in Nature. What is more: it even corrects human distastefulness. Take a look at a tram-car: a blatant matchbox, painted yellow. But if you watch the city from the mountain top, colours match each other, and even those moving little yellow trams enrich the view. Or take an ugly chandelier you can see in most of the bourgeois flats: take it to the forest, bury it in the ground among the roots, then go and uncover it after a few months, and you will see that nature will have beautified it as much as she could.”³

„What follows was told to me
by him and other painters:

–It's worth observing the splodges, cracks on damp, withering walls. There aren't any pleasanter contours, more beautiful groups of colours anywhere. The brief or scattered forms of the splodges, the thick or thousand-stringed lines of the cracks are full of harmony to an extent that human art can reach only in its clearest eras. Having the utmost colour variations, the greenish, bluish, yellowish shades of grey are redish, dull-green, rusty colours, always in a simple and

powerful harmony. But the eyes of men are accustomed to the rattletraps of the fair, and find it difficult to orientate towards the divinely beautiful.”

The growth of plants on abandoned buildings, life breaking through the walls may be a magic of nature if we discover its beauty or beautifying effect. If creeping ivy is allowed to grow outside the planned holder, it will frame and shape the covered surface.

If one turns pages in other books, one can find another poet's journal. János Pilinszky wrote in his excellent book entitled *À propos of a city* about his walks in Dubrovnik:

“In Dubrovnik the houses are built of white stone, which could be the sibling of the whitest marble. The rain, wind and time wore slowly this white stone flat and even like wax, and by magic put gentle surfaces on the walls like human skin on the bright face of a child or the wonderful hand of an old man.”

Because of the significance of the anthropomorphic approach – highlighting human similarities in the world of architecture – let us take a glance at works of art about human beauty. Chiara Lubich, an outstanding 20th century author wrote the following: “Our eyes may not be accustomed to see beauty or can only see the natural beauty of human life, because our soul is rough. Though what is more beautiful before God: the innocent face of a child, which is so bright and alive like nature itself; or the brilliant youth of the young girl, which is fresh like the flower with opening petals; or else the old man with wrinkled face, white hair and bent back, who is so helpless, awaiting death only?... these all are different beauties. One is more beautiful than the other, And the last is the most beautiful....the wrinkles and lines drawn on the brow of the old, their bent bearing, trembling movements; their words expressing life experience and wisdom; gentle countenance, childish

1 Czeicz, Zsuzsa Borbála : *The inner Elizabethtown and 'ruin-pubs'*. 2012. / BSc thesis on Department of Urban planning and design. Corvinus University of Budapest – Faculty of Landscape Architecture

2 in: Weöres, Sándor: *Towards entirety. Tercium*. 2000. 2009.

3 Karel Schulz mentioned in his book, *'Michelangelo' a method: sometimes the new carvings were burrowed in order to be found soon as an antique*. Schulz, Karel: *Michelangelo*. Corvina Publ. Budapest. 1976., K. U. K. Publ. Budapest. 2008.

annyira a konkrét nemiség plakátja látszik, hanem a mindenáron való különbözőség, a „trendiség”, a divatba zárt-ság és a kitűnni akarás erőlködése.⁸ Az öreg, megkopott házakon meg azért oly groteszk, amikor csak egy-egy részlet újul meg: egy bolt, egy erkély, néhány ablak, az eresz egy része, egy házrész. A fiatalság (megújulás) nyomorúságos újbóli feltűnését fokozza, ha nem egy egész architektonikus egység újul meg, csupán annak valamely része.

Walt Whitmann szerint: „Szépek a fiatalok, de az öregek szebbek.”⁹ A költő sorai értelem szerűen a belső szépségre, az idős emberek (asszonyok) szeretetére vonatkoznak, de talán mégis megsejtetnek valamit abból, hogy miért szereti sok ember a régi házakat, utcákat és városrészeket. Mert azok már sokat szolgáltak, sok embernek adtak otthont, védelmet, örömet, életet.

József Attilánál 1931 decemberéből, a Munkások c. költeményében ez olvasható:

„hazánk határát penész jelzi körben a málló falon; nedves a lakás.”

Ez a vers kemény társadalomkritikát tartalmaz, elégedetlenséget fejez ki szívbemarkoló (vagy inkább: kezét ökolbe szorító) módon, de mégis a költői harmónia, rend, rím stb. révén a romlás jele – az elvileg visszataszító, az egészségtelen – esztétikai értékre emeltetik, kvázi szépséggé válik.

Hosszan folytatható e sor, de most álljon itt egy tudós ember, Budai Aurél hasonló gondolata, ami egy élet munkájának tapasztalatát sűríti a következőképp:

„A régi tárgyakon, épületeken jelentkező kopás, romosodás, elszíneződés a történelmi időtartam tárgyasulását mutatja, ami az elmúlás és egyben az elmúlással szembeni ellenállás gondolatát sugallja számunkra. A málló vako-latú, ki-be dűledező házak sora gyakran magasabb esztétikai értéket hordoz, mint a műszakilag tökéletesen helyreálított, újszerű épületekből álló utcakép.

Úgy látszik, mintha minél kopottabb, romosabb volna az adott épület, annál nagyobb lenne a hangulati szépsége.”¹⁰

Az egyik kulcsszó e megállapításban a „gyakran”, azaz korántsem mindig, semmiképpen nem automatikusan.

Egy másik tudós író, Granasztói Pál meg így fogalmaz: „Nem mindig a tökéletes, a hideg fenségű, a befejezett a vonzó, hanem a töredékes, a rejtélyes, a változatos, a váltakozó is az, sőt napjainkban egyre inkább az!” Másutt a budai Várnegyedről ekként vall: „Így vált a Vár egésze csupa töredékké, egy tragikusnak is mondható városi sors törmelékeinek együttesévé, mely csaknem olyan, mintha múzeumban, kőtárban őriznék, hordták volna össze egy hajdani katedrális maradványait. Ámde mégse múzeum, mert a kövek, az eredeti, a valóságos, a hiteles maradványok a helyükön vannak – helyükön egy-egy házban és helyükön egy városban, városrészben. [...] És e töredék voltuk egyben még mintha növelné is szépségüket – hisz valójában, önmagukban gyakran szerény, sőt provinciális darabok. De egy-egy hajdani kőkeret az újabb vakolt falsíkon, annak fehérlő mezejében kibontva, emígy láttatva, egy-egy középkori ablak a barokk kori homlokzaton hirtelen valami meghökkenítő hatással van a nézőre, aki a múlt rétegeire, redőire eszmél általuk, talán még inkább, mintha együtt, épségben, eredetiségében látná azokat, a régebbi múltat. Így válik egy-egy ilyen egyszerű részlet műtárgyhoz, foglalatba tett drágakőhöz hasonlóvá, mely kiragyog a háttérből. Így válik Buda, a budai vár és Várnegyed a maga elszegényedtségében, töredezettségében mégis különlegessé, nagy hatásúvá, valami mássá, mint a legtöbb híres történelmi városrész. És olyan érzést kelt, mint amikor az emlékezet hirtelen régi, elfelejtett részleteket, ízeket, emlékeket idéz.”¹¹

A szerző itt egy műemléki jelentőségű védett területről ír, annak értékes háza-iról, s egy kicsit kora – a Velencei Chartán alapuló – magyar műemlékvédelmi

8 Ritka kivétel pl. Csomay Zsófia, aki így vall Simon Mariannak – a Valami MÁS (beszélgetés építésznőkkel) c. kötetben megjelent interjújában: „Nekem az a legfontosabb, hogy a környezet ne sérüljön, kitűnni nem szeretnék soha.”

9 Idézi Pilinszky János: Névtelen dicsőség, valamint Akik megérkeznek c. jegyzeteiben. In: Pilinszky János: Publicisztikai írások, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

10 Budai Aurél: A régiség, mint esztétikai érték az urbanisztikában. Falu Város Régio 1996/8-9. szám, 11-14. lap.

11 Granasztói Pál: Budapest arculatai, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. (A budai Várhegy /1966/)

and female at the same time: this is a beauty which we do not recognize.”⁴

Reflections on these quotes bring us towards the understanding why people are attracted to old buildings, streets, neighbourhoods. These are like elderly people with lots of experience and wisdom, who are eager to talk about history, about the bygone times, and who let us know from where we are coming and what we are building on.

“The honestly worn stairways and loose door handles and in the building the thick, truthful columns awe everyone who enters” – wrote Gyula Illyés about the building of the French National Convent,⁵ and these words are relevant for ordinary houses or neighbourhoods.

Weöres describes this notion in his essay on the Beauty of the young and the old:

„The young face, with its constantly changing happy and sad fairies: a glittering, whirling, seducing beauty. The old face with its solid forms and the even net of wrinkles: [is] not seducing, [is] sublime, [is a] calm beauty that exists in itself. People of today are yanked by sensuality, know only the seducing beauty, and only a few have eyes for the powerful beauty of the old face. And they mostly disfigure their young faces and form the poster of their sexuality from it; and disfigure also their old faces, because they safekeep the miserable wreck of youth on it.”⁶

These lines of thought may be relevant for the juxtaposition of contemporary architecture and the old buildings of the cities. The new buildings do not necessarily bear erotic signs but rather the efforts to be different, trendy, fashionable and exceptional.⁷ On the old, shabby houses the partial renovation of a detail – a shop, a balcony, a few windows or a part of the eaves or of a wing – makes a grotesque appearance. The renewal of a part instead of the whole architectonic

unit is no more than a miserable effort to make younger appearance.

Walt Whitman said that “The young are beautiful, but the old are even more beautiful”.⁸ These words refer to inner beauty, to the love for elderly men and women, and they also explain why many people are attracted to old houses, streets, neighbourhoods: because they have served, provided many people with homes, protection, joy and life.

Attila József wrote in December 1931 in his poem entitled Workers [Meaning: „ . . . the borders of our homeland are marked by mould / round the weathering wall; wet is the flat”]

This poem expresses severe social criticism and dissatisfaction in a heart breaking or rather in an angry, fisted way. Nevertheless the signs of decay – though repellent, unhealthy – rise to aesthetic standars, to beauty through poetic harmony, order and rhyme.

One could continue this line further, but let us quote the words of a scholar, Aurél Budai, summarizing the experience of lifelong work:

“The wear, decay and colour change on the surface of old objects and buildings represent objectified historic time sequence, suggest disappearance, and also the resistance to disappearance. The line of ramshackle houses with falling plaster often bear greater aesthetic value than the street with perfectly renovated and refurbishes buildings. A shabby and ruinous building tends to create more attractive atmosphere”.⁹

A key word in these statements is „often”. The old and shabby are not generally and automatically attractive.

Another scholar and author Pál Granasztói wrote the following: “The final perfection, cold magnificence is not always attractive. More attractive is, especially nowadays, the fragmentary, the manifold and alternating.” In an essay on the Castle District of Buda he mentioned: “So has the Castle of Buda become a series of fragments,

4 in: Hermann Schaeffers (editor): *And the years go by... - the taste of life, the wisdom of old.* Új Város /New City, Kék Világ/Blue World Foundation. Budapest. 1984. 1999. In: Lubich, Chara: *Contemplations.* Új Város/New City. Budapest. 2008.

5 Illyés, Gyula: *In chamber of deputies.* In: *Novels II.* p. 734-735. Osiris Publ. Budapest. 2003.

6 in: Weöres, Sándor: *Towards entirety.* Tercium. 2000. 2009.

7 There is example for rare exception: Zsófia Csomay told to Mariann Simon in an interview „Which is the most important for me is the environment doesn't get injured, i never want to excel...” in: Simon, Mariann: *Something OTHER - Interviews with architect women.* TERC. Budapest. 2003.

8 Quoted by János Pilinszky in essays 'Anonym glory' and 'Who is arriving'. In: Pilinszky, János: *Journalistic writings,* Osiris Publ. Budapest. 1999.

9 Budai, Aurél: 1996. 'The antique as aesthetic value in urbanism' *Village City Region.* 8-9. p. 11-14.

gyakorlatáról (mintegy magyarázva, széles körben ismertté, elfogadottá tenni akarva azt),¹² de ezzel együtt mondanója lényegesen tágabb értelmű, s utolsó mondatában egy egészen alapvető szempontot fogalmaz meg. Ez az emlékezetszerű érzés magyarázatot jelenthet sok értékelésre, vonzódásra.

Gondolatban egy óriási ugrást téve, az élet egész más területével kapcsolatban XVI. Benedek pápa így fogalmaz:

„Az a szépség, amely csupán harmóniából áll, az nem igazi szépség. Valami hiányzik belőle, nem teljes.

Az igazi szépség megkívánja az ellentéteket is. A sötét és a világos kiegészítik egymást. A szőlőnek sem csupán napfényre van szüksége ahhoz, hogy megérjen, hanem esőre is; nemcsak a nappalra, de az éjszakára is.”¹³

Az épületekre, az utcákra és a terekre, valamint a városokra, városrészekre hogyan érvényes (érvényes-e) ez a megállapítás? Bizonyos, hogy az új létesítmények, beépítések, együttesek – bármily mutatósak is – még nem állták, állhatják ki az „idő próbáját”. S megfordítva: a régi épületek, közterületek és városrészek gyakorta tanúságot tesznek arról, hogy az idő ugyan meggyötörte ezeket, de nem győzte le. A vizsgálatok már évtizedekkel ezelőtt kimutatták, hogy az új lakótelepeken, városrészekben a régi, ott maradt épületek és építmények váltak találkozási ponttá (esetenként egy transzformátorház, támfal vagy kerítés).

A „patina”, a tárgyak felületének fizikai és/vagy vegyi folyamatok általi elszíneződése/változása sokszor emeli a tárgy szépségét, annak élvezeti értékét. Azoknak a tárgyaknak a mintázata, részletei, amelyek nem patinásodnak (pl. az arany tárgyak), nem „öregszenek”, egyenletes színük, felületük miatt kevésbé látszanak, kevesebbet árulnak el magukról (L. pl. a londoni Tower aranyedényeit a királyi gyűjteményben). A tagolt felületű régi épületeken a levegő pora, szennyeződése épp erősíti a tagolást, kiemeli a rajzola-

tot, mert egyes részeken jobban megül, megkötődik (a mélyedésekben, nütokban, a domborodó elemek egyes – mindig azonos /pl. az alsó/ - részein). Ismert a szakmában a „szépen öregedő épület” kategória,¹⁴ s többen megállapítják, hogy a maiak – a túl tökéletes simaságúak, homogén felületűek, tagolatlanok – általában csúnyán öregszenek.¹⁵

A kor lenyomata, az öregedés, a pusztulás jelei sokakat megfognak – pl. a fényképészt Jakriborg¹⁶ bántóan tökéletes XXI. századi „középkori városában”.

Az elmúlt idők jelei utáni sóvárgás tűnik fel – többek között – Hundertwasser bécsi épületein, kiváltképp egyik első munkáján, a sarokházon.¹⁷ Az ő építészetének megértéséhez, legalább részbeni megértéséhez elegendő Bécs végletekig célszerű, sallangmentes, mindenfajta díszítést nélkülöző, szürke, a II. világháború után épült házait, utcáit, városrészeit látni, köztük sétálni, még inkább bennük élni. Még a szükség-szerű javítások sem látszanak meg, mert oly tökéletes a rendbetétel.

Vajon a korunk építésze által igen gyakran alkalmazott, mesterségesen rozsdásított acélburkolat, a vörös réz burkolatok oxidációját utánzó eloxált lemezfedés meg a gyárilag öregbített tárgyak (bútor, csillár, képek, szobrok, koptatott – szakadt farmerok, eleve foltos ruhák, a foltszabászati remekek) nem ugyanennek a vágnak, vonzalomnak a kifejeződései? Az értékállóság, a megbízhatóság szimbólumai ezek, akárcsak a királyi családok nagy történelmi hősökre visszavezetett családfája, vagy a cégek reklámjain olvasható (minél régebbi) alapítási évszámok.

Az új épület falába, látható helyre és látható téglajegyekkel beépített bontásból származó téglá, az épület helyén folytatott ásatásból eredő leletek bemutatása, vagy akár egy múzeumból kölcsönzött tárgy (másolat) is az ősiség utáni vágyra reflektálnak.

12 Déry Attila néhány évtized múlva egészen másként értékeli ezt a gyakorlatot. In: *A forma visszaszerzése. Építészettörténeti tanulmányok.* TERC Szakkönyvkiadó, Budapest, 2002.

13 XVI. Benedek a családokhoz intézett beszédéből, Valencia, 2006. július. A szöveg tágabb környezetében: „Ma a párok válságba kerülnek, mielőtt érzékelik emberi természetük különbözőségét, és látják, hogy naponta el kell viselniük egymást egy egész életen keresztül. Végül aztán a válás mellett döntenek. Pontosan ezekből a tanúságtételekből értettük meg, hogy a krízisekben, azoknak a pillanatoknak az elviselésében, amikor úgy tűnik, hogy nem bírjuk tovább, új távlatok nyílnak, a szeretet új szépségei tárulkoznak fel. Az a szépség, amely csupán harmóniából áll, az nem igazi szépség. Valami hiányzik belőle, nem teljes. Az igazi szépség megkívánja az ellentéteket is. A sötét és a világos kiegészítik egymást. A szőlőnek sem csupán napfényre van szüksége ahhoz, hogy megérjen, hanem esőre is; nemcsak a nappalra, de az éjszakára is. A házásoknak meg kell tanulniuk együtt haladni előre, már csak a gyermekeik iránti szeretetből is. Meg kell tanulniuk újra megismerni egymást, újra megszeretni egymást, egy sokkal mélyebb, sokkal igazabb szeretettel. Ezen a hosszú úton, ahol jelen van a szenvedés is, a szeretet valóban éretté válik.”

14 A szerzót megerősítette e kérdésben a Rosivall Ágnessel és Körmendy Jánossal folytatott beszélgetés 2013 áprilisában, a XIX. Országos Urbanisztikai Konferencián Mosonmagyaróváron.

15 Borvendég Béla is megállapítja *Architectura, quo vadis c.* könyvében (TERC Kiadó, Bp. 2005.), hogy a divatos épületek gyorsan és csúnyán öregszenek.

16 Svédországban, Malmö és Lund között, Hjärup településen, a városokat összekötő elővárosi vasút megállója mellé épített lakónegyed, aminek építészeti megjelenése a középkori városoknak felel meg (csak a középületek, leginkább egy templom hiányzik belőle).

17 Bécs II. világháború utáni építésze „steril”, sallangmentes, igen visszafogott épületekben ölt testet. Az épületek a végletekig józanok, szürkéek, egyhangúak és kifogástalan állapotúak. Sehol egy rozsdás folt, sehol egy málló vakolat, sem egy pergő festékű ablak. Minden „tökéletes”, csak éppen „lélektelen”. Ez a kép természetesen a történelmi belvároson kívüli, zártsorú beépítésű városnegyedekre igaz. Ezekben sétálva érthető Hundertwasser „építésze”.

a complex of the debris left by a tragic urban history. It is like the remains of an ancient cathedral assembled in a museum of stonework finds. Nevertheless, is not a museum, because the pieces of stone and other authentic remains are put on the original, genuine site, on their place on the wall of a house, in their town and city quarter... And their fragmented character enforces their beauty, although by themselves they are modest, provincial pieces. But an old, former stone frame on a newly finished wall, exposed against the white plain surface, or a medieval window frame on the Baroque facade has a surprising effect for the viewer, who recognizes the layers of the past, or even may visualize the historic scene in the whole, original form. So becomes a simple detail similar to piece of art, to a gem mounted in a casing shining from the background. So become Buda, the Buda Castle and the Castle District special in all their impoverished, fragmented state. They are unique and different from all other famous historic sites. They evoke feelings like the ones we have, when old, forgotten details, tastes and memories emerge.”¹⁰

The author writes here about a city quarter and its buildings under monument protection and also about the Hungarian practice of the protection of monuments of the period, following the Charter of Venice (with the purpose to explain, spread and capitalize its concepts).¹¹ At the same time its message is much broader. The last sentence contains a fundamental aspect. The experience of remembering may explain many acknowledgements and attractions.

The reflections, with a great leap to another period and area of life will lead to a statement by Pope Benedict XVI:

“The beauty containing harmony only is not genuine. Something is missing, it is incomplete. The genuine beauty needs contrasts. Dark and light complement each other. The grape

needs sunlight as well as rain to get ripe, daylight as well as night.”¹²

Is this statement relevant for buildings, streets and squares, cities and city quarters too? Some of the new buildings, lay-outs, ensembles, though attractive, have not stood the test of time as yet. In the reverse: the old buildings, public spaces and city neighbourhoods often testify that although the lapse of time have tormented, but not defeated them. Analytical studies highlighted several decades ago that in the new housing estates and urban districts the remaining old buildings or structures (a transformer house, abutment or fence) have become the points or places of meetings.

The “patina”, i.e. colouring or other change of the surfaces of objects caused by physical and/or chemical processes, is often esteemed as being of ornamental value. The pattern and details, which are not coated (e.g. gold objects) are not “getting old”, their colour is even, and therefore their surface does not indicate the lapse of time (e.g. the gold vessels of the royal collection in the Tower of London). On the jointed surfaces of old buildings the dust and stain enforce divisions, accentuate contours, because they accumulate at some spots (in niches, nuts, and lower parts of protuberances). In the architectural practice the “beautifully aging building” is a well known category.¹³ It is often noted that the contemporary buildings, because of their even, homogenous surfaces deteriorate with age.

The signs of age, aging and decay are of interest for many, e.g. for the photographers, as shown by the photo of Jakriborg,¹⁴ an annoyingly perfect medieval town of the 21st century.

The craving for the signs of bygone times is shown – among others – on Hundertwasser’s Viennese buildings, especially on his first accomplishment, the Corner-house.¹⁵ One understands his architectural concept, if one sees, walks by and lives in Vienna’s

¹⁰ Granasztói, Pál: *Images of Budapest*. Szépirodalmi Publ. Budapest. 1980.

¹¹ *An other point of view by Attila Déry*. In: Déry, Attila: *Recovery of form. Studies of History of architecture*. TERC. Budapest. 2002.

¹² Quoting from Pope Benedict XVI.’s speech to families in Valencia, July / 2006.

¹³ A discussion with Ágnes Rosivall and János Körmendy at Urban Conference of Hungary XIX. in Mosonmagyaróvár, 2013. verified the author in this topic.

¹⁴ For instance in Hjaerup (a swedish town between Malmö and Lund) there is a residential area next to a suburban train station. The residential section’s architectural face is similar to a mediaeval town. (Only the town hall and the church are missing.)

¹⁵ After the World War II. the architecture of Vienna is sterile, severe and moderate. The buildings are simplistic, gray, monotone and immaculate. There are no mistakes, no rusty, no exfoliation of mortar and not even a shabby window frame. Everything is perfect but soulless. Of course this scene is outside of the historical city center. Walking between buildings we can understand Hundertwasser’s architecture.

Pl. a Mamut bevásárlóközpontban látható fogak, csontok és a művész által megidézett ősszállatok, sziklarajzok.

Hogy mennyire ősi az emberben a régi, mint állandóságot, „öröklé- tet” kifejező valóság kívánása, érté- kelése, elég, ha a qumráni kéziratok, holt-tengeri tekercek időszámítá- sunk kezdete körül keletkezett lap- jaira gondolunk, amelyeken az Úr/ Adonáj nevét jelölő tetragrammaton ősbibb írásjelekkel jelenik meg.¹⁸

Illyés Gyula tárgyokról megfogal- mazott gondolata segíthet bennün- ket megérteni, hogy miért tartják sokan szebbnek a kézimunkával épített házakat, amelyekről hiány- zik a high tech tökéletessége vagy az egyéb iparosított technológiák sivár felületi, gépi megmunkálása.

„Valamiféle széppérezéket mozdít meg bennünk minden tárgy, melyet emberi tíz ujj formált ki. Isten lelket lehelt a gyurományaiba. Mintha a gölöncsér tíz ujja is átplántált volna a teremtmé- nyeibe valami életet a magáéból. Miért

ülök közönyösen az asztalhoz, ha az műanyag, s miért lapogatom meg barát- ságosan, ha valamely régi asztalos gyaluremeklését érzem rajta? Mintha valami kézfogásban volna részem. Ver- gilius híres sorában, hogy vannak a tár- gyaknak is könnyeik, Aeneis azt akarja mondani (ezzel a szuperrealista hason- lattal), hogy az ember által embernek készített tárgyak magukhoz szívják, megőrzik, és utolsó percükig áraszt- ják magukból a fájdalomukat.

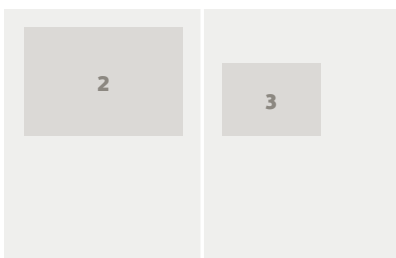
És az örömmüket. A szívósságukat a mulandósággal szemben. A harcunkat a magunk és népünk halála ellen. Minden ember használta holt anyagban üzenet van. Minden szerszám beszél.”¹⁹

Később így folytatja a gondolatot: „Semmi tisztelet bennem [...] a tár- gyak iránt pusztán azért, mert zseni lábát borították, vagy akár, mert gon- dolata rögzítéséül szolgáltak. De áhítattal nézem őket, mint egy kor- szak ránk maradt tanúságtevőit.”

A régi házak egy-egy korszak ránk maradt tanúi. A város, pl. Budapest

18 Amuszin, Ioszif Davidovics: *A holt- tengeri tekercek és a qumráni közösség.* Gondolat, Budapest, 1986.

19 Illyés Gyula: *Felületi tünetek (de mélyből).* In: Illyés Gyula: *Hajszálgökökerek,* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

2. kép/pict:

Casa Verde (Zöld Ház)

3. kép/pict:

Romena (Olasz városka híres román stílusú templommal)

post War2 plain, grey, undecorated apartment blocks, streets and neighbourhoods. Even the eventual repairs are not seen, so perfect is their finish.

The frequently applied techniques of contemporary architecture such as the artificially stained steel envelope, el-oxidised surface cover, manufactured old objects (furniture, chandelier, pictures, statues, artificially shabby and torn blue jeans, stained dresses, patchwork) - all appear to express the same wish and desire. These are symbols of long-term value, reliability, like the genealogical tree of royal families comprising great historic heroes, or the year of foundation (as early as possible) identified in the business advertisements.

On the walls of new buildings the well visible exposition of the ancient bricks found in the demolition site where the construction took place, the exhibition of archaeological finds or even the exhibition of objects copied or borrowed from museums all indicate the attraction to past historic links.

Examples are the copies of ancient teeth and bones and the virtual primeval animals and cave drawings in the Mamut (Mammoth) Plaza of Budapest.

The ancient character of the desire and esteem of the expression of permanence, eternity is well shown by the manuscripts of Qumran (Dead Sea) Scrolls dating from the years around CE. On these manuscripts the tetragrammaton referring to the name of the Lord /Adonai is written in even more ancient letters.¹⁶

Gyula Illyés' statements on the objects may help us understand why many people regard the hand-made houses as much more beautiful, although they lack the perfection of hi-tech and of the plain mass production of industrialised technologies.

"The sense of beauty is evoked by all objects produced by the ten fingers of human hand. God breathed soul into his mouldings. The potter's ten fingers might have transmitted some life from himself into his creations. Why is it that I am indifferent when sitting by a table made

¹⁶ Amuszin, Ioszif Davidovics: *The Dead Sea Scrolls and the Qumran community.* Gondolat Publ. Budapest. 1986.

utcait járva sok emléktáblát látunk a házak falán, bejáratuk mögött az előtérben, vagy éppen előttük a járdán a házból elhurcoltak neveivel, amelyek regélnek valamit e tanú voltról, a történelemről. A „múlандóság cáfolatául” szolgáló tartós tárgyak és épületek iránti vágy (eltekintve most a közelmúlt és a jelen efemer törekvéseitől) érhető tetten az olyan előírásokban, mint pl. a Hilton szállodaláncé, amely kiköti, hogy csak olyan építőanyag és épületszerkezet használható a szállodákban, amelyek már legalább 25 éves múlttal rendelkeznek (azaz bizonyították megfelelőségüket és tartósságukat).

A város ezek a történetek (is). Sőt az író szerint ezek alkotják a város lényegét, de ez már egy másik témához vezetne bennünket.²⁰

Egy-egy régi ház bontása sokak számára dráma: erre emlékeztet bennünket Csomay Zsófia a vele készült interjújában. „Nekem az a legfontosabb, hogy a környezet ne sérüljön, hanem gazdagodjon, kitűnni nem szeretnék soha. Elég sok bajom is van ebből. A Duna-parti lakóházaknál, amelyen most dolgozunk kollégáimmal, például a megbízó sokkal látványosabb és attraktívabb épületet szeretett volna. Én meg láttam, amikor azt a házat lerobbantották, ahol most a régi Intercontinental áll – 1969-ben egy nyári délelőtt történt –, azt az érzést életemben nem felejtem el.”²¹ Ha egy építész, akinek egy régi ház bontása új munkát ígér, így érez, mit gondolhat egy városlakó, akinek az életéből tűnik el valami a városkép változásakor, majd’ minden bontáskor.

Ha azt gondolnánk, hogy ez egy tipikusan női megközelítés (ami persze önmagában komoly érték), akkor érdemes emlékeznünk Sáros László soraira: „Különös módon él az dő az emberben. Van, hogy szinte megáll, máskor meg, mint a gyorsvonat. Az a nap – bár dátumszerűen már nyilván nem mondom meg, hogy mikor volt – amikor rádöbbentem: bontják a zsinagógát, nos az is az álló idő egyik stációjává lett. Annak előtte

soha nem éreztem, hogy egy ház lebontása olyan keservet, dühöt és haragot képes okozni, mint akkor tette; először és hát azóta annyiszor már.”²²

Batár Attila egy bécsi utcácskáról írja: „A végigjárt terek és a megszemlélt épületek nem feltétlenül minősülnek »szép«-nek, nem mindegyike esik a »harmonikus« terek, épületek kategóriájába. Valószínűleg éppen ez adja értéküket: egy kis helyre sűrítve, egyetlen folyamatban a legkülönbözőbb karakterű terek hangulatának átélésére adnak lehetőséget. A terek mindegyike a maga módján hat, provokál és késztet többféle válaszra, tanulság levonására. Ezek a térkompozíciók, ezek az alapformákra szorító megoldások inkább az utat körülvevő tömegek kontrasztjaival, mint homlokzati mintájukkal, inkább arányaikkal, mint részleteik gazdagságával hatnak a nézőre. Tiszta egyszerűségük sugallja jelentésüket. [...]

A jelentős események maradandóan érintették meg az utat, de e maradványokból, nyomokból, utalásokból következtetni vagy gondolni lehet a teljesre, a szüntelenül változó folyamatra. Soha egy ember, egy korszak egyszerre nem tudott volna ilyen gazdag és jelentést hordozó formavilágot létrehozni, ehhez a történelem fordulatai kellettek.”²³

Ugyane művében a szerző megerősíti Granasztói megállapítását, amikor így ír: „Maradtak tehát a telekhatárok, bár az útvonalat meghatározó épületek helyére újak kerültek. Így paradox módon az is jelen van, ami már eltűnt, mert az időközben elbontott épületek láthatatlanul, hatásaikban tovább élnek. A hiányzó elemeket a tovább élő maradványok, torzók, utalások helyettesítik, illetve egészítik ki, s a folyamat kiteljesedik. Az együttesből a hely egész történelmi íve rekonstruálható.”

Talán nem mindenki tud olvasni – sétálva a város utcáin – annak történelméből, de őket is megérinti, megérintheti a hely varázsa, sokszor az érthetetlen

20 Ilyés Gyula: Városepítés. In: Ilyés Gyula: Regények II. 744. lap, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

21 Simon Mariann: Valami MÁS, TERC Szakkönyvkiadó, Budapest, 2003.

22 Sáros László: Jászberény mint (szubjektív) háttér – Sisa Béla 60 éves (elhangzott a MTA felolvasótermében 2002 májusában). Országépítő (a Kós Károly Egyesülés folyóirata) 2012/2, 46-49. lap.

23 Batár Attila: A történelem mint tervező. Egy bécsi utca – a Mölkersteig, Mölker Verlag, Wien és az N&n, Budapest kiadása, 2001.

of plastic, whereas I am caressing in a friendly way the table which seems to be the masterpiece of an ancient woodworker. I feel shaking hands. In Vergil's famous line that the objects have tears Aeneas refers (with a super-realistic metaphor) to the fact that the objects made by and for humans suck, store and up until the last minute explode our pain.

And our joy. And our resistance to the transitory. And our fight against the death of ourselves and our people. There is a message in all dead material which has been in human use. Each tool can speak.¹⁷

Later he continues this line: "I do not respect... the objects which have covered the feet of a genius or served for writing his thoughts. But I watch them with devotion as testimonies left from a bygone period."

The old houses are witnesses of past periods. In the streets of cities like Budapest one can see memorial tablets on the walls of buildings or behind the entrance in the yard or else just in the front on the pavement with the names of displaced people. These tablets remind of the historic events. The desire for stable, long-lasting objects and buildings (apart from the recent and present ephemeral efforts) indicate a "denial of the transitory" in the instructions such as those of the Hilton chain of hotels providing that only those building materials and structures are permitted for use in their hotels, which have minimum 25 years' history (proving their appropriateness and stability).

These stories make up the city. Moreover, the author claims that they constitute the essence of the city, though it refers to another issue.¹⁸

The demolition of an old house is a drama for many. Zsófia Csomay reminds us of this problem in the interview made with her. "For me the most important is that the environment should not deteriorate, but it should rather get richer. I never want to be eminent. I have quite

enough problems with this. For the residential buildings along the Danube which we are currently working on, the developer would have preferred much more attractive and spectacular design. I was there when the house was exploded on the site of the old Intercontinental. It happened in a summer morning of 1969. I shall never forget the feeling."¹⁹ If an architect, for whom the demolition of an old house brings the promise of a new commission, feels like this, what thinks a city dweller, who loses something from his life every time when the townscape changes and buildings are demolished.

Attila Batár wrote about a small street in Vienna: "the spaces and buildings which I have seen are not necessarily beautiful, not all of them fall into the category of 'harmonious'. Probably this same thing gives their value. The concentration of spaces of different character into a single process creates a manifold, rich experience. Each space has its own effect, provokes manifold answers and provides several messages. The spatial compositions, solutions restricted to basic forms influence one's reflections with their contrast to the surrounding masses, with their proportions rather than with facade patterns and details. Their pure simplicity suggests their meanings. ..."

The road was affected by significant events, but from these remains, traces and references one can conclude and reflect on the whole, on the ever changing process. No person, no period could create such a rich, meaningful world of forms: only the changing turns of history."²⁰

In this same work the author confirms Granasztói's statement: "The dividing lines of the plots remained, though the buildings defining the street lines have changed. Therefore, in a paradoxical way, what has vanished is still present, because the demolished buildings survive, though unseen, in their effects. The missing elements are substituted

¹⁷ Illyés, Gyula: *Surface symptoms (but from deep)*. In: Illyés, Gyula: *Rootlets*. Szépirodalmi Publ. Budapest. 1971.

¹⁸ Illyés, Gyula: *City-planning*. In: Illyés, Gyula: *Novels II*. p. 744. Szépirodalmi Publ. Budapest. 1982.

¹⁹ Simon, Mariann: *Something OTHER - Interviews with architect women*. TERC. Budapest. 2003.

²⁰ Batár, Attila: *The history as planner. A street in Vienna - the Mülkersteig*. Mülker Verlag. Wien - N&n Budapest, 2001.

csámpásságok, véletlenszerűnek tűnő elemek. Ezért érdemes tisztelettel közelíteni a helyekhez, nem csupán a „szent” helyekhez, az egészen kivételes adottságú környezethez, hanem minden helyhez. Ennek a tiszteletnek kell meghatározni a városmegújítás folyamatát, mert egyébként olyan torzókhöz jutunk, mint pl. a Budapest VIII. kerületi, ún. józsefvárosi rekonstrukció során, ahol néhány megmaradt régi ház kontextusából kiragadva „partra-vetett halként” vergődik, a modernista részek meg kiáltó merevséggel és idegenséggel éktelenkednek a történelmi városszövetben.

Az emberek fogékonyak e szépség iránt. Wekerle Szabolcs: Megkapó romlottság – százéves budapesti házak titkai c. írásában számol be az OSA Archívum (Közép-európai Egyetem CEU) és a Kortárs Építészeti Központ (KÉK) által 2011-ben indított „mozgalom”, a százéves házak bemutatásáról.²⁴ 2011-ben, az első évben, a program indulásakor 50 épület „csatlakozott”, s két nyílt nap alatt 17000 látogatót fogadott, 2012-ben újabb társasházak érdeklődtek a program iránt, 2013-ban a szervezők 120 lakóházat értesítettek (az archívum kimutatásaiban ennyi szerepelhetett) meg 20 középületet. Ezek közül 52 fogadott látogatókat.

Szeged városa „különös ékszerdoboz” az Alföldnek. Évszázadok alatt gyarapodott várossá a Tisza ölében, mégis csak nagyon csekély számú emléket őriz a múltból. Látható rétegei alig több mint 130 éve rakódnak egymásra – egymás mellé” – kezdi bevezető sorait a városfejlesztési alpolgármester, Nagy Sándor, 2010-ben, amikor közzétették a „Régi házak üzenete” c. fotópályázat legszebb alkotásait. Majd így folytatja: „Minden városnak érdeke, sőt, kötelessége, hogy az új mellett a régit is ápolja, hogy értékei láthatóvá, tapinthatóvá váljanak, házai, utcái, terei mesélni tudjanak – amennyit csak lehet. Szeged közel 400 helyi védett épülete közkinccs. Érték nem csak a tulajdonos, de a város-lakók számára is. Védelmükre, megőr-

zésükre kell, hogy hivatottak legyünk mindannyian, a fotópályázattal pedig az örök szépség tolmácsolására.”²⁵

A 46 gyönyörű fénykép bizonyítja, hogy sokan fedezik fel a város szépségét, s közülük sokan meg is tudják osztani örömeiket, felfedezésüket másokkal: 19 alkotó képeit tartalmazza a füzetecske, s a képek majd’ fele (21) az idő nyomait, helyenként a romlás virágait állítja elének.

A város emlékezetének tárgyi megtestesülései szépek önmagukban, s értékük nem feltétlenül hasznosságukon múlik; mégis meg kell említenünk, hogy az Örökség c. folyóiratban egy szociológus/kultur-antropológus közölt cikksorozatot a régi házak védelmében. Letenyey László: Antiklakás programot! c. cikkében szociológus szemmel kiemelt fontosságú feladatnak tartja a régi épületek felújítását, örökségünk megőrzését – társadalmi és gazdasági szempontból.²⁶ Hangsúlyozza, hogy válság idején különösen fontos a megőrzés (hisz újat építeni lényegesen nagyobb beruházást igényel), s a külföld felé való kiszolgáltatottságunkat is csökkenti, ha megmentjük a régi értékeket (hiszen a kisebb volumenű, aprólékos munkával járó és nagy apparátus felvonulását nem igénylő, sőt megnehezítő munka a hazai kis és közepes vállalkozóknak kedvez, s a kevés anyag-és szerkezetigény sem a külföldi gyártókat erősíti).

A régiség, a múltat idéző elemek jelenléte mintegy bele gyökerezteteti az új fejlesztést, az épített létesítményt az adott helybe, természeti környezetbe: Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum területén feltárt római gazdasági központ (villa rustica) a bizonyítéka annak, hogy ez a hely megtelepedésre alkalmas, hogy a múltat idéző múzeum jó helyre került.²⁷ Budapest XI. kerületében épült lakóparknak is „javára vált” az építés közben megtalált és feltárt középkori Kána falu temploma, temetője és egyéb emlékei.²⁸

24 Magyar Nemzet 2013. március 30., szombat (melléklet, 36. lap). További információk: www.budapest100.hu/programok; budapest100@kek.org.hu

25 Régi házak üzenete..., Szeged város helyi egyedi védett épületei képekben. Kiadja Szeged MJV Önkormányzata, 2010.

26 Örökség 2012/1-2. szám 38-42-lap. A cikk egy négyrészes sorozat nyitánya, folytatása: Devizahitel-kiváltást állami résztulajdonra. (2012/3. sz. 17-21. lap), Szociális tulajdont! (2012/7-8. sz. 31-35. lap) és Társasház vagy bérpalota (uo. 36-41. lap) címen látott napvilágot.

27 Még akkor is így van ez, ha egy tervezett tájegység helyét „vette el”, s ha ma talán idegenként áll a több, mint másfél ezer évvel későbbi településeket idéző környezetben. E helyen, ahol több épület is rekonstrukció vagy épületrekonstrukció, ami fontos szerepet tölthetne be a múzeumban, mint kiállítóhely.

28 Kőérberek – Tóváros. A lakópark egyik utcája a falu nevét viseli, templomának alapfalai láthatók, az Európa Park látogatható.

or complemented by the prevailing remains, torsos, references, and thus the process becomes complete. The complex enables the mental reconstruction of the historic time curve of the space.”

Perhaps there are people who cannot read the city history by walking in the streets. But anyone can feel the magic of the place if they see the incongruence, accidental character of some elements. This is why one should approach a place with respect, not only the “holy” places and special environments, but each place. This respect should determine the process of urban renewal, or else we attain torsos like the renewal projects of Budapest District 8 Józsefváros, where a few remaining old apartment blocks suffer as they are torn out from their original context, while the rigid modernist parts are out of place in the historic urban tissue.

Man has the sense of beauty. In his book entitled “Attractive decay – the secrets of the 100 year old houses²¹ of Budapest” Szabolcs Wekerle gives account of the movement launched in 2011 by the OSA Archive (Central European University CEU) and the Centre of Contemporary Architecture (KEK) on the presentation of the 100 year old houses. In 2011 the first year of the program 50 buildings joined and received in the two open days 17,000 visitors. In 2012 further blocks expressed interest, in 2013 the organizers contacted 120 apartment blocks (as registered in the archive) and 20 public buildings. 52 received visitors.

The city of Szeged is “a special treasure box of the Plain. Though it had several centuries’ development by the river Tisza, it has a small number of monuments from the past. The visible layers have been on the top of each other or side by side with each other for 130 years only.” This is the beginning of the introduction written in 2010 by Sándor Nagy Vice-Maire for urban development to the publication of the masterpieces of

the photo contest “Message of the old houses”. He continues: “It is the interest and the duty of each city to take care of the new as well as the old. To make the values visible and touchable, to let the houses and streets tell as many stories as possible. The 400 buildings under local protection are common treasure. They embody values which are owned by the landlords and by every city resident. We, all of us are called to protect and save them, and the photo contest calls for the transfer of eternal beauty...”²²

The 46 beautiful pictures prove that so many people are willing to explore the beauties of the city, and many of them have the capacity to share their joy and discoveries with others. The brochure contains 19 authors’ photographs, and nearly the half (21) of the pictures present the traces of the past, sometimes the flowers of decay.

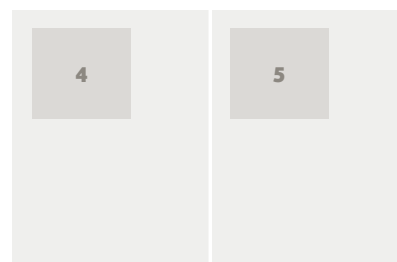
The objectified embodiment of the city memory are beautiful as they are, their value does not depend on the practical uses only. Nevertheless, it must be mentioned that in the journal entitled Heritage (Örökség) a sociologist / cultural anthropologist published a series of articles in defence of the old houses. In the article entitled “Call for antique dwelling” sociologist László Letenyei insists that the renewal of old buildings, protection of our heritage is of utmost importance from social as well as economic points of view.²³ He stresses that at the time of crisis protection and renewal is of special importance (as new developments require much greater investment). Our exposure to and dependence on the international business are reduced if the old heritage is saved and protected (the projects are of lesser volume, need meticulous work, do not require great apparatus, favour small and medium size enterprises, the lesser material and structural demand does not support foreign producers) .

The presence of the old, the elements recalling the past root the

21 March 30, 2013. *Magyar Nemzet*. (Annex p. 36) Further information: budapest100@kek.org.hu

22 *Message of old buildings...*, *Local-individual protected buildings of Szeged in pictures*. Publ. Municipality of Szeged. 2010

23 Letenyei, László: 2012. 'Antique-home program!' *Örökség* 1-2. p. 38-42. The publication is the first part of a 4-part series in journal *Örökség*.

4. kép/pict:

Tramonto
(Naplemente)

5. kép/pict:

Dai Pattore (Híres
Abbruzzo-i halászsok)

A fiatalokat (és néhány felnőttet is, aki „megragadt fiatalos hevületében”) rendre magával ragadja a teljesen új iránti vágy, kiváltképp a fiatal férfiakat jellemzi a technika csodáiba vetett hit. De magát a társadalmat is – látva a megoldatlan, s megoldhatatlan problémákat – újra meg újra meglegyinti „a múltat végképp eltörölni” kísértése. Nem fáradhatunk tehát bele, hogy emlékeztessünk: a város nem utópiákra, hanem a múltra épül. „E tervek (az építészeti utópiák)[...] a fellegekbe törnek, a fellegekben járnak. A városépítést viszont itt a földön, a valóság talaján kell művelni, hogy az valóban megvalósuló, egyben időálló is legyen” – emlékeztet Granasztói Pál már 1976-ban, a lakótelep-építés csúcsidejében.²⁹

Ahogy Borvendég írja (idézi):
„És múlt nélkül nincsen jövő.”³⁰

Roberto Cipollone (Ciro) 1947-ben született Pescara-ban, Olaszországban. Gyermekkorát édesapja öntődéje körül töltötte. 1970-től Hollandiában élt, ahol 6 évig gyári munkásként dolgozott. Később így jellemezte ezt az időszakot: „A gyárban, ahol dolgoztam, 10.000 csavart készítettem naponta. Nagyon monoton munka volt, ahol nem volt helye a kreativitásnak. Elszakadást jelentett számomra

a művésztől és kiélesítette a vágyamat, hogy szép dolgokat láthassak.”

1977-ben Loppianóba, Firenze közeli költözött, máig itt él és dolgozik. 1982-ben megnyitotta saját műhelyét, „La bottega di Ciro” néven. A középkori hangulatot idéző műhelyben festészet, szobrászat és építészet összhangját találjuk.

A munkáihoz számos anyagot használ: fa, fém, kő, szövet és hulladék anyagokat – ez utóbbiakat tartja a leginkább élőknek. „Az anyag, amit használok világos és jól irányozott választás: szándékosan nem értékes. Az értéke elrejtett. Én csak megpróbálom, hogy a tárgy elmondja azokat az egyszerű történeteket, amelyek még ismeretlenek.”

Fordítás: Vajdovichné Visy Erzsébet,
T. Láncos Eszter, Zsovák Orsolya

29 Granasztói Pál: *Városaink sorsa – Az urbanisztika jelene és jövője*, Magvető Kiadó, Budapest, 1976 (*Gyorsuló idő sorozat*). Hazánkban 1975-ben épült a legtöbb lakás, kb. százezer, ebből 36 ezer lakótelepen, jellemzően házigyári/panelos technológiával.

30 B.B.: *Miről (kellene) szóljon az építészet?* In: B.B.: *Architectura, quo vadis?* TERC Kiadó, Bp. 2005., 36. lap

new developments, the new establishments into the place, into the natural environment. In the city of Szentendre, on the site of the Open-air Ethnological Museum the explored ancient Roman farming centre (Villa Rustica) testifies that the place is suitable for settlement, that the museum exhibiting the heritage from the past is in an appropriate place.²⁴ Also, it was advantage for the residential park in District XI of Budapest that the remains of the church, cemetery and other monuments of the medieval village Kana were explored during the construction process.²⁵

The young (as well as some adults retaining their “youthful zeal”) are systematically involved by the desire for some totally new. The young men are those in the first place, who have vested belief in the new technological wonders. The society as a whole, in sight of the unsolved and unsolvable problems is tempted to support the idea of “erasing the past forever”. We must keep reminding everyone that the city is not built on utopia, it is built upon the past. “These projects (the architectural utopias) ...soar to the clouds and walk in the clouds. Urban development, however, is tied to the earth and should be practiced on the level of reality so

that the project is actually implemented and becomes sustainable. “ - warned Pál Granasztói in 1976 at the peak of prefabricated housing development.²⁶

Roberto Cipollone (Ciro) was born in 1947 Pescara, Italy. He spent his childhood around his father’s foundry. From 1970 he lived in the Netherlands, as factory worker for 5 years. Later he wrote about this period: “In the factory where I worked I made 10,000 screws daily. It was a monotonous work with no place for creativity. It was isolation from art, and it sharpened my desire to see beautiful things.”

In 1977 he moved to Loppiano near Florence, where he continues to live and work. In 1982 he opened his own workshop with the title La bottage di Ciro. In the workshop has a medieval atmosphere, and one has the experience of the harmony of painting, sculpture and architecture.

He uses many sorts of material: wood, metal, stone, textile, much waste. These latter he regards as most lively. “The material which I use is a clear, determined choice, deliberately not valuable. Its value is hidden. I only try to let the object tell its simple, as yet unknown stories.”

²⁴ Even if it has been set into a designed landscape and standing extraneously in its present surroundings. In this place - where more building is only reproduction or reconstruction - a building reconstruction is not heresy.

²⁵ Kőérberek-Tóváros. One of the streets in this gated community, residential area was named after a village, the walls of its church are standing, so called Park Europe is opened, visitable.

²⁶ Granasztói, Pál: Fate of our cities. - The present and future of urbanism. Publ. Magvető. Budapest. 1976. In Hungary the most flat was built in the year of 1975. It means cca. 100 000 flats all together. 36 000 flats are in blocks which were built so called prefabricated, panelized design.